

УДК 130.2

Мартинів Р.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

Ткаченко Л.

студент Донбаського державного педагогічного університету

ТЕХНОКРАТИЧНА СВІДОМІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовані теоретичні основи сутності технократичної свідомості та її феноменологія у постмодерному та динамічному світі. Показано, що дослідження технократичної свідомості потребує не стільки одновимірних підходів, скільки теоретичних стратегій, відкритих до діалогу. Доведено, що складність та багатогранність технократичної свідомості, спроба її аналізу в цілому та необхідність дослідження її різних складових зумовлюють використання цілого комплексу методологічних стратегій, де їх розмаїття та вибір залежать від складності відповідних об'єктів соціального пізнання. На підставі історико-філософського виміру дослідження здійснена концептуалізація технократичної свідомості, проаналізований її вплив на економічну, політичну та духовну структури суспільства.

Ключові слова: *технократична свідомість, онтологія, гносеологія, метод, феноменологія.*

Мартынов Р.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета

Ткаченко Л.

студент Донбасского государственного педагогического университета

ТЕХНОКРАТИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Проанализированы теоретические основы сущности технократического сознания и его феноменология в постмодерном и динамичном мире. Показано, что исследования технократического сознания требует не столько одномерных подходов, сколько теоретических стратегий, открытых к диалогу. Доказано, что сложность и многогранность технократического сознания, попытка ее анализа в целом и необходимость исследования ее различных составляющих определяют

использование целого комплекса методологических стратегий, где их разнообразие и выбор зависит от сложности соответствующих объектов социального познания. На основании историко-философского измерения исследования осуществлена концептуализация технократической сознания, проанализировано ее влияние на экономическую, политическую и духовную структуры общества.

Ключевые слова: *технократическая сознание, онтология, гносеология, метод, феноменология*

Martynov R.

PhD Philosophy, Associate Professor, department of philosophy, social-political and legal studies of Donbass state pedagogical university

Tkachenko L.

student of Donbass state pedagogical university

TECHNOCRATIC MIND: THEORETICAL STRATEGIES OF EXPLORATION

The article focuses on the theoretical principles of technocratic mind, its phenomenology and dynamics. Analysis of technocratic mind requires overcoming one-dimensional approaches to launch theoretical strategies open to dialogue. Complex and multi aspect nature of technocratic thinking and necessity in holistic analysis of its various components appeal to a complex of methodological strategies to ensure variability and resilience of methods to correspond the character of social objects. Historicophilosophical perspective of the research forms the ground for conceptualization of technocratic consciousness and analysis of its influence on economic, political and cultural structure of society.

It is necessary to reveal objective conditions of how technocratic mind appears and distinguish periods of its evolution. Phenomenological investigation of modified forms of experience of technocratic consciousness opened up possibilities to understand technocratic mind as a real phenomenon within objective relations of activity and communication. It is crucial for me to widen methodological scope of the research beyond the epistemological dimension of technocratic mind as relation to reality towards ontology of technocratic consciousness, its understanding as relation in reality. Both instrumental and anthropological approaches to technology miss the ontological dimension of technocratic mind reducing it to the means subordinated to some ends.

In general perspective technocratic mind is identified with science, and science is considered as component of some domination apparatus. Social science deploys its own methods of control over the body, creates techniques efficiently exposing individuals to representation in a discourse. Simultaneously science sustains consecutive techniques to intensify that control. Therefore the basically

instrumental features of knowledge are related to social order rather than to the domination of nature. Communicative perspective involves acceptance of fundamental independence of subjectivity of the other. The latter should be provided through ethical norms which, even suffering constant violations in practice, constitute the horizon under which individuals engage each other. The objective of communication is not control but agreement, not prediction but a common world of norms and meanings, an identity. In this conception, stable accomplishments rest not on force or manipulation but on shared commitments. However, in the context of Marxism communicative understanding is viewed systematically as the paradigm of the social oppression.

Within the conceptual confines of the most recent methodology technocratic mind appears as type of consciousness with determined dynamics of form and meaning. Traditional historicist perspective on technocracy should be combined with phenomenological and hermeneutic methods to reveal the philosophical aspect of evolving and modifying technocracy within the totality of civilization process. It is important to stress the capacity of philosophy to maintain the critique of science when it is biased with the structures of power and domination eliminating the very possibility of criticism. Thus Heidegger's famous scorn on calculating scientific mind should be set within a broader context of constitutive possibility of human mind to be different and change, since science is likely to silence it.

Postindustrial phase of social evolution proves to generate several technocratic paradigms. Having sense as its condition, technocratic consciousness is a mode of practical relation, because intentionality, directed-ness, of theoretical thought onto the object is practical in its foundations.

Keywords: *technocratic consciousness, ontology, epistemology, method, phenomenology.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема технократичної свідомості набула останнього часу особливої актуальності. Це пов'язано, насамперед, із хвилею «завищених очікувань, адресованих суспільством науці і техніці. Методологічною основою для становлення і розвитку концепцій технократизму став усвідомлений чи неусвідомлений техноцентризм і абсолютизація сцієнтизму. Це означало, що технократ як суб'єкт пізнання і політичної дії здатний приймати лише науково забезпечені і раціонально обгрунтовані рішення за допомогою достовірної, вичерпної інформації, що стосується як передумов цього рішення, так і його наслідків» [4, с.8].

Сучасний аналіз еволюції технократичних концепцій показує неможливість такого підходу. Дослідження технократичних підходів і спроб їх реального втілення приводить до висновку про те, що постмодерний та динамічний світ потребує не стільки одновимірних підходів до його дослідження, скільки теоретичних стратегій, відкритих до діалогу. Уявлення

про технократичну свідомість розповсюджуються в різних галузях знань як теоретичних, так і емпіричних. Але наявний прошарок знань свідчить про те, що більшість цих уявлень не виходять за межі саме уявлень, залишаючись наївними рефлексіями щодо означеного феномену, які вимагають свого концептуально-теоретичного та методологічного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технократична свідомість досліджувалася, насамперед, в межах традиційного есенціального дискурсу, в якому сутнісні категорії отримують статус стрижневих, тоді як інші визначаються за їх відношенням до базових, отримуючи через них смислову наповненість. Передбачається, що в наявному бутті, існуванні як такому, відбувається актуалізація певної суті, яка уможливорює закінченість будь-яких подій та явищ. Такі підходи були притаманні Т.Веблену, Дж.Бернхему, Дж.Гелбрейту тощо. Критику традиційних технократичних уявлень, виходячи із нової технологічної реальності, здійснювали Е.Тоффлер, М.Кастельс тощо. Проте, прояснення технократичної свідомості потребує виходу за межі метафізичного дискурсу та знаходження такого типу філософії, в якій буде уникнуто тотальне панство телеологізму та детермінізму, котрі спираються на усталену мережу класичних категорій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З'ясування феномену технократичної свідомості передбачає не тільки виявлення його природи, визначення його сутності, а насамперед, виявлення умов його можливості. Складність та багатогранність технократичної свідомості, спроба її аналізу в цілому та необхідність дослідження її різних складових зумовили використання автором статті цілого комплексу дослідницьких методів і принципів, де їх розмаїття та вибір залежать від складності відповідних об'єктів соціального пізнання. Головною метою стаття і є виявлення методологічно припустимих способів дослідження феномену технократичної свідомості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Декілька останніх десятиріч європейська філософія (в тому числі й сучасна українська філософія), прагне до відпрацювання адекватної методології, що дозволяє осмислити сучасний стан суспільства та його свідомості. Сучасна наукова думка виходить із радикальної зміни самої реальності. Згідно із зауваженням В.В.Ляха, на відміну від попередньої реальності, яка мала чітко виражений предметно-речовий характер, сучасна реальність є «квазіреальністю», в якій знаки, значення, смисли починають жити своїм власним життям поряд з речами субстанційної реальності. Звідси випливає, що основним методологічним завданням має стати не знаходження всезагальної концептуальної схеми, яка була б найбільш адекватною, а описання ситуації, в якій задані можливості побудови такої схеми. Має запит не стільки система категорій, не раціонально-дискурсивні процедури мислення, а життєво-практична настанова індивіда [3, с.4]. Ця життєво-практична настанова, як і власне людські умови життєдіяльності, процеси культури, в тому числі і технократична свідомість, не виникають стихійно, як

просто продовження природних процесів, що достатньо гостро ставить проблему знаходження виправданої оптимальної методології.

Ми виходимо з того, що дослідження технократичної свідомості є невірним у разі застосування методологічного монізму, який передбачає знаходження одного вихідного підґрунтя дослідження. Для осмислення технократичної свідомості, на наш погляд, варто залучити методологічний плюралізм, що виходить з можливості використання різних методів, що поєднуються один з одним на основах доповнюваності.

Варто відзначити, що метод є не тільки вимогами до об'єкта, які передбачають систематичність, повноту прийомів аргументації, логічні побудови, узагальнення тощо. Між тим, метод має певне онтологічне ядро осмисленості, передумов пізнання. Організація та розгортання пізнання відштовхується від неявних онтологічних передумов, існуючих у дійсності. Метод в його онтологічній функції - це можливість введення технократичної свідомості в реальність як суще, в реальність усього того, що її оточує. Власне соціологічний, компаративістський та інші аспекти націлені на з'ясування різних причин, взаємодії технократичної свідомості з іншими різновидами сущого. Але разом з тим важливо знати не тільки те, як і чим детерміноване виникнення та функціонування технократичної свідомості як зовнішнє, інституалізоване явище серед інших, а й виявити можливості його існування взагалі. У даному випадку метод як смислова складова акту пізнання ідеї технократичної свідомості являє собою певну константу, яка безперечно, але неявно покладена в умови можливості технократичної свідомості взагалі, яка характеризує побудову її виявлення в історично сформованій системі відтворення її соціокультурних підстав. Смысл технократичної свідомості в цьому відношенні є феноменальним, дискретним, постійно відтворюваним. Смысл методу, в якому втілена діяльність суб'єкта, сполучений із онтологічними умовами. Технократична свідомість включена в систему фундаментальних смислів людського буття і з давніх-давен присутня у свідомості людини, приймаючи при цьому різні форми.

Для дослідження технократичної свідомості характерна наявність яскраво вираженого антропологізму. Адже дослідження технократичної свідомості як цілком усвідомлена традиція філософствування саме і розпочинається з того, що за всіма метафізичними, натурфілософськими, теологічними та іншими теоретичними будовами виявляється дія антропологічної константи.

Технократична свідомість є а конкретно-історичним утворенням, тому поставлене питання про технократичну свідомість змінюється протягом часу. Позаісторичної точки зору, яка б могла мислити тотожність технократична свідомість, яка зберігається всупереч всій мінливості спроб її вирішення, в дійсності не існує. Феноменологічний метод уможливив виявлення культурно-онтологічних підстав технократичної свідомості, її смислу та умов існування. Впровадження феноменологічної дескрипції дозволило ретельно описати, як дана технократична свідомість. Феноменологія звернула увагу на особливий, атеоретичний характер бачення смислу-сутності. Висхідною тут є думка Е.Гуссерля про те, що той певний горизонт цілого, який зумовлює сприйняття

його окремого боку в кожному окремому випадку і на що думка неявно посилається, відштовхується від нього, певним чином розраховано на здатність суб'єкта діяти із цим суцим. В цьому пункті ідея Е Гуссерля дещо збігається із кантівським положенням про апріорний схематизм мислительних понять. Але якщо для Канта важлива актуальна дія з побудови схеми, то для Е.Гуссерля певне ціле, проект, істотний потенційними діями. Роль горизонту, певного різновиду цілого, й полягає в припущенні того, що якщо наступна ситуація досвіду виявиться принципово іншою, то об'єкт, котрий сприймається залишиться у висхідному колі явищ [1, с.112]. Смысл є тим, що безумовно та безперервно знаходиться в зоні особливої уваги, проте, дотримуючись смислу, знаходячись в ньому, ми здатні займатися чимось іншим, конкретним змістом об'єкта, залишивши поза увагою умови його можливості. Тобто в даному випадку феноменологічний метод виявляє умови можливості технократичної свідомості взагалі, наприклад, досліджує які зміни відбулися в горизонті цілого, щоб від молитви перейти до натискування на кнопку або до інших технічних засобів.

Е. Гарем зауважує на тому, що для того, щоб натиснути на кнопку, потрібний значний зсув у свідомості та культурі, докорінна зміна розуміння людини і, відповідно, її відношення до буття. «Ця зміна призводить до того, що багатоманітна гамма мотивів, яких було вигнано, засуджено, приховано як нечестивих та диявольських, виходить на перший план, розкриває свою плідність та очищується, не втрачаючи при цьому свого первісного значення» [цит. за 2, с.94].

Реальне застосування феноменології сприяло більш точному і усвідомленому аналізу технократичної свідомості. Учень Е.Гуссерля, М.Гайдеггер побачив в інтенціональному предметі свідчення неодмінної присутності буття у всіх наших відношеннях до дійсності і поклав феноменологічну ейдетіку в основу свого онтологічного вчення, яке також є принципово засадничим для нашого дослідження в методологічному плані. М.Гайдеггер зауважує, що будь-яка суть (в тому числі і суть технократичної свідомості) розуміється в горизонті доцільності, яка елімінується під час фіксації мисленням суті. Спрямованість горизонту на можливість справи, розуміння можливості щось заподіяти, забезпечує інтенцію на суть, об'єкт. Сам горизонт має практичний характер. Смысл присутній у справі, дякуючи смислу в суцому завжди покладається ситуація можливого поведження з ним. На цей аспект свого часу звернув увагу А.М.Лой [2, с.11]. Технократична свідомість із точки зору покладання смислу всередині її передумов, являє собою модус практичного відношення. Іntenційність, направленість теоретичної думки на об'єкт практична в своїх засадах.

Наукове пізнання повністю знаходиться у владі ілюзії наявного буття, коли суще уявляється у вигляді об'єкта, співвимірного можливостям суб'єкта. Забуваються онтологічні смислові витoki, дякуючи яким взагалі щось здатне бути наявним. У цьому відношенні нам видається доцільним залучити методологічні розробки М. Гайдеггера: якщо суще - об'єкт, якщо суб'єкт

об'єктні відносини не мають природних підстав, то суб'єкт перетворює світ в картину. В свою чергу, розуміння техніки та технократичної свідомості без урахування їх онтологічних умов дає підставу для інструментального та антропологічного їх визначення, наприклад, як засобу для досягнення мети. Вони виявляються вірними, але не розкривають їх суті [5, с.40].

Засадничою в методологічному відношенні стала також Марксова ідея про існування окремих форм суспільної свідомості, які виходять із певного економічного базису.

Нам вважається доцільним також використання такого методу як прогнозування, який є детальною розробкою перебігу процесів та подій, що враховує перспективи та стадії їх розвитку разом із кількісними показниками. Найбільшу зацікавленість викликає прогнозування соціальних процесів, що передбачає обговорення комплексних програм соціально-технічного розвитку, їх планування, контроль та керування на різних стадіях реалізації програми. Вихідним пунктом прогнозування, як і будь-якого дослідження, є постановка проблеми, визначення мети та завдань. У нашому випадку основною проблемою була проблема основних тенденцій розвитку технократичної свідомості та оцінки її впливу на розвиток суспільства та людини; метою прогнозування було дослідження основних тенденцій розвитку технократичної свідомості. Наступний етап являв собою збір необхідних даних та визначення методів та критеріїв для розробки поставленої проблеми. На цій фактичній основі будується вихідна модель прогнозування, визначаються її параметри та показники, які відображають характер і структуру об'єкта, що прогнозується. Тут метод прогнозування збігається з методом моделювання.

Моделювання є методом опосередкованого пізнання за допомогою штучних або природніх систем, які зберігають певні особливості об'єкта дослідження, що надає можливості уявляти цей об'єкт у певних відносинах й давати про нього нове знання. Використання моделювання дозволяє ставити гіпотези про природу технократичної свідомості та перевіряти її, виявляти дефекти існуючих теорій, оцінювати ступінь їх повноти та істинність уявлень, які вже існують, передбачати появу нових явищ тощо. Абстрагування від деяких аспектів, характеристик технократичної свідомості, яке відбувається при моделюванні будь-яких об'єктів, дозволяє в певному відношенні краще вивчити об'єкт пізнання. Але, разом з тим, дякуючи такому абстрагуванню моделі завжди притаманна певна однобічність. Тому можна стверджувати, що будь-яка модель може представляти об'єкт, який вивчається, лише в деяких властивостях, але не у всіх. Так, безумовно, найбільш доцільно змоделювати технократичну свідомість у будь-якій з її форм, наприклад, домінування технократичних тенденцій у естетичній свідомості призводить до побудови певної моделі з інтелектуалізацією, концептуалізацією образів. Тобто, спираючись на цю модель, спочатку здійснюють пошуковий прогноз: проектують модель на майбутнє у відповідності з тенденціями, які спостерігаються, та іншими прогнозними факторами. Ця операція являє собою типовий приклад екстраполяції і здійснюється для виявлення перспективних проблем. В подальшому

здійснюється нормативний прогноз, пов'язаний із проектуванням моделі на майбутнє у відповідності із завданими цілями, нормами, та критеріями. Нарешті, на останній стадії здійснюється оцінка вірності отриманої моделі, надаються рекомендації з її оптимізації або з вибору моделі для вирішення практичних завдань. На цій стадії використовуються методи прийняття рішень, а для більш адекватної оцінки часто звертаються до методу експертних оцінок.

Метод експертних оцінок - специфічний метод отримання інформації про об'єкт за допомогою фахівців-експертів в певній галузі. Так, щоб повніше оцінити основні тенденції розвитку суспільства, в якому технократична свідомість посідає чільне місце, варто звернутися, наприклад, до фахівців-експертів, які працюють в Римському клубі. Тепер прогнозування сформувалося в самостійну галузь наукового пізнання, яке широко використовує сучасні методи й засоби дослідження, як моделювання, ймовірно-статистичний аналіз, теорія прийняття рішень, засоби екстраполяції тощо.

Умовно наша синтетична методологія належить до інтелектуалістської парадигми, яка включає методи логічного, категоріального аналізу, методи феноменології, трансцендентальної аналітики, структуралізму, герменевтики та діалектики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження ми приходимо до наступних висновків: слід враховувати методологічну специфічність реальності технократичної свідомості як практичного явища всередині соціального буття, яка унеможлиблює звичайні об'єктивні фіксації та описання. Саме тому, на наш погляд, необхідно розглянути перетворені форми досвіду технократичної свідомості, що надасть можливості розуміти технократичну свідомість як реальне явище в об'єктивних відношеннях діяльності та комунікації. Для нас принциповим в методологічному відношенні є не лише гносеологічний вимір технократичної свідомості, не тільки розуміння її як відношення до дійсності, а, насамперед, певна онтологія технократичної свідомості, розуміння її як відношення в дійсності.

Бібліографічні посилання:

1. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия.//Культурология. XX век: Антология. М.: Юристь, 1995. – С. 295–330.
2. Лой А.Н. Сознание как предмет теории познания. – Киев: Наукова думка., 1988. – 247 с.
3. Лях В.В. Трансцендентный вимір людського буття.//Філософія. Історія. Політологія. – Київ: Генеза, 1996. – № 4. – С. 14 – 23.
- 4.Макеев С.В. Концепции технократизма: историко-философский анализ.– М.: МГОУ, 2008. – 254 с.
- 5.Хайдеггер М. Бытие и время.//Работы и размышления разных лет. – М.: Гнозис, 1993. – С. 1– 46.

REFERENCES

1. Gysserl Ed. Krizis evropeiskogo chelovechestva i philosophia. // Kylyrologia. XX vek. Antologia. – M.: Urist, 1995. – S.295–330.
2. Loi A.N. Soznanie kak predmet teorii poznanja. – Kuiv: Naykova dymka, 1988. – 247 s.
3. Liah V.V. Transcendentnii vimir ludskogo buttia. // Philosophia. Istorija. Politologia. – Kuiv: Geneza, 1996. – № 4. – S.14 – 23.
4. Makeev S.V. Konceptiia tehnokratizma: istoriko-philosophskii analiz. – M.: MGOY, 2008. – 254 s.
5. Haidegger M. Bitie i vremia. // Raboti i razmishlenia raznih let. – M.: Gnozis, 1993. – S. 1– 46.